

Taka izmina cjala godina, bez istinska družba i bez okonchatelno skysvane. (A devojkata prez tova vreme stavashe vse po-hubava, vse po-divna, i privlichashe vse poveche pogledi). Obratyt, neizbezhen v takiva sluchai, dojde sledvashtata prolet sled syvsem neznachitelen povod.

Edin den pri Mihailo dojde starata Plema i mu kaza, che Anika go vika. Stana mu neudobno da otiva v kyshtata na devojkata, no se syglasi.

Kyrnoelchevata kyshta beshe po-razkoshno obzavedena ot ostanalite kyshti v grada. Tova ne beshe tolkova bogatstvo, kolkoto neshto chuzhdozemno i v kreshtjashti cvetove, mebeli i postelki. V тази kyshta Anika mu se stori oshte po-nedostizhima i neobichajna. Vikashe go da go pita kakvo misli da pravi na Gergjovden. Mezhdou drezgavija ò, tezhyk glas, bledoto lice bez usmyvka i tezi dreboli, za koito go pitashe, imashe goljamo nesytotvetstvie, ot koeto Mihailo oshte poveche se obyrkvashe. Sled kato se razbraha i sled kato ò obeshta nepremenno da otide na gergjovdenskija teferich “ako e zhiv”, Anika podhvyrla:

- I az shte ida, ako sym, zhiva i ako ne se omyzha.
- Sigurno njama da mozhesh, za tezi njakolko dena.
- Vsichko moga da napravja.
- Njama, njama.
- Mislisch li?

Tazi posledna duma, izrechena osobeno, go nakara da ja pogledne v liceto.

Ochite, ò, inache matovi, sega, kato osveteni otvytre, ednovremenno jasni i neprozrachni, mignoveno se napylniha s kryv i sylzi, a pogledyt im stana ostyr, otkrit i tvyrđ. Mihailo gledashe pravo v tezi ochi, vtreshteno i s nedoverie, v ochakvane tozi pogled da se promeni ili da izchezne kato izmama i prividenie. No pogledyt vse poveche se izostrjashe i otkrivashhe, a onja bljasyk v nego stavashe vse po-zhiv i jaryk. Chovekyt otblyskvashe misylta, kojato v tozi mig prosvetna v nego i

nazrjavashe vse po-opredelena, ovladjavashe se da ne ja izvika na glas, samo za da ja otyrsi ot sebe si: tova beshe poznat pogled, vidjan njakoga v hana i synuvan sled tova mnogo pyti ot nego, neshtasten i izmychvan ot naj-strashni koshmari. V nego gledashe Krystinica s ozverenija si pogled, pylen sys strashni i nepoznati kroezhi, ot koito trjabva da se bjaga, dori i nikoga da ne mozhe da se izbjaga dostatychno daleche. Mihailo praveshe v sebe si otchajani i svetkavichno byrzi usilija da se sybudi, da smazhe tezi ochi, kato rjazko se drypna s drezgav vik, kaktto beshe pravil mnogo pyti v potnite si posteli iz obori i v krajpytni mehani. No ochite ne se mahaha, a iskrjaha pred nego nepromeneni i nepodvizhni. A dokato se blyskashe taka v sebe si, mezhdu synja i dejstvitenostta, struvashe mu se, che neprekysnato chuva Anikinija glas:

- Mislisch li?

Tazi дума se povtarjashe v nego kato stokratno eho, makar i izrechena ot neja samo vednyzh.

Prez cjaloto vreme te se gledaha, bez da mignat, kaktto se gledat vljubenite prez pyrvite dni ili dva zvjara, koito se sblyskvat v gorskija mrak i vizhdat edin na drug samo zenicite. No i naj-dylgijat vljuben pogled ima kraj. Otkysnal se ot ochite i, Mihailo zagleda nejnite ryce, silni i krasivi, s naj-nezhna kozha i bledorozovi noktii. Tova okonchatelno go prinudi da shvane realnostta na svoja uzhas i da se otkazhe ot nadezhdata za probuzhdane. I tutaksi zapochna da otstypva kato zvjara, podgonen v tesnina.

Sys strashno usilie nameri usmivka, s kojato da zabludi protivnika i uspja da se ovladee dotolkova, dokolkoto da ne pobegne i da ne tryshne vratata sled sebe si, a da se sboguva i da izleze s normalna krachka, makar che myrtveshki strah veeshe zad gyrba mu. Nakraja vratata zad nego se zatvori; njakak si prekosi dvora i chastta ot ulicata do krystovishteto, kojato po tova vreme na denja beshe pusta. Tuk shurteshe cheshma, kraj kojato

njamashe zhiva dusha. Kakto se pravi neshto jasno i predvaritelno obmisleno, Mihailo se doblizhi do kamennoto korito, sedna na ryba, podlozhi i dve si ryce pod strujata voda, kojato vse poveche go otrezvjavane i uspokojavashe, vryshtashe go kym dejstvitelnostta, kojato, sega veche njamashe symnenija, beshe ravnosilna na uzhasa ot synja.

Mihailo prekara njakolko mychitelni dena v borba sys sobstvenite si misli kato sys senki i prividenija. Cjala godina go krepeshe misylta za Anika. Sega gubeshe тази misyl i mu se struvashe, che gubi samija zhivot.

Kogato Plema go povika oshte vednyzh pri Anika, otgovori ì, che ne mozhe da dojde. Kogato v navecherieto na Gergjovden dojde pak da go pita za tefericha, otgovori ì, che njama da otide. Na drugija den, po Gergjovden, Anika zarycha oshte vednyzh “da kazhe dali shte dojde ili njama da dojde”. “Ne moga”, otgovori toj i ostana v ochakvane na sybitieto, kakto se ochakva udar. (Kato tezhko bolnite, toj misleshe samo za sebe si; dori i ne pomisljashe, ne mozheshe i da si predstavì kakvo stava s Anika v tozi moment).

A sybitijata stanaha skoro, po-tezhki i po-loshi, otkolkoto mozheshe da se ochakva.

Tozi Gergjovden ostana v spomenite na horata kato den, v kojto Anika izvesti za sebe si na sveta. Do ilindenskija panair tja syvsem razvja bajrak. Otvori kyshtata si za myzhete; nameri otnjakyde dve selski skitnichki, Jlenka i Saveta, da ì bydat kato pridvorni. Ot tozi den, ta za godina i polovina, tja izmisljashè zlini i neshtastija tyj kakto drugite misljat za doma, decata i hljaba, veeshe bajrak: ne samo iz gradcheto, ami iz celiya vishegradski kadilyk, che i izvyn nego. Mnogo ot tova se pozabravi, no mnogo stradanija ostanaha nevideni i nenakazani i chak togava se razbra na kakvo e sposobna edna zhena-razkolnica.

Leka-poleka okolo Anikinata kyshta se obrazuvashe lager. Samo bog znae koj li ne idvashe tezi noshti: mladezhi, zheneni

myzhe, starci, momcheta, strannici chak ot Chajniche i Focha. Njakoi ot tjah, na koito ne im precheshe sram i razum, idvaha i prez denja, sedjaha na dvora ili v kyshtata, ako gi pusneha, ili prosto se shljaeha po ulicata s ryce v dzhobovete, kato ot vreme na vreme hvyrlyaha pogled kym prozorcite na Anika.

Tane Kujumdzhiyata, kljoshtav, s bezcvetni, vechno okokoreni ochi na izpitoto lice, beshe edin ot naj-beznadezhdnite i naj-revnostni posetiteli. Sedi si taka na njakoj sandyk zad vratata, ne govori nishto i, v ochakvane da vidi Anika, samo gleda Jelenka i Saveta. A te minavat kraj nego, sjakash toj ne syshtestvuva, izlizat, posreshtat gosti i otivat s tjah po staite. Kogato go izgonjat ot kuhnjata, toj sjada kyde da e na dvora i plaho se usmihva na Jelenka, kojato go goni:

- Ii, lelche, neka da ostana. Kakvo ti precha?

I mozhe da chaka taka s chasove, natyzen, sjakash i na nego mu tezhi, che trjabva da sedi tuka. Po njakoe vreme se vdiga i si otiva, chesto bez da se sboguva, a na drugija den idva pak.

V kyshti go ovikva zhena mu Kosara, chervendalesta i edra poluseljanka, sys skljuчени vezhdi.

- Pak li si sedjal pri urospiite, be, bostansko plashilo? Mozheshe i da si ostanesh pri tjah.

- Eh, mozheh da si ostana – povtarja toj tyzhno, a se vizhda, che misleno e tam.

Tova vbesjava Kosara, kojato vdiga strashna vrjava, no Tane samo maha s ryka i otvryshta edva ot vreme na vreme kato na syn.

Imashe i syvsem ludi, kakyvto beshe Nazif, edro malounno momche ot bejskija dom, tih, gluhonjam lud. Pone dva pyti prez denja idva pod prozorcite i s nerazbiraemo muchene vika Anika. Oshte v nachaloto, Anika, vednyzh se posheguva s nego. Toj i predlagashe pod otvorenija prozorec dve pylni shepi zahar.

- Malko e tova, Nazife, malko – vikashe otgore Anika sys

smjah.

Idiotyt razbra kakvo mu govori, otide v kyshti, otkradna ot bratjata si pari, kupi dve oki zahar i se vyrna. Zapochna da vika, dokato Anika ne se nadvesi ot prozoreca. Uhilen do ushi ot shtastie, predlozhi ì zaharta. Anika se smeeshe grymoglasno. Sys znaci mu davashe da razbere, che tova e vse oshte malko i toj si otide s zhalno muchene.

Ottogava idvashe vseki den i mykneshe v edna koshnica, v pojasa, po dzhobovete kolkoto se mozhe poveche zahar. Na Anika ì omryznaha shegite. Jadosvashe ja uporstvoto na ludija i prashtashe Saveta i Jelenka da go gonjat. Toj se syprotivljashe i si otivashe sys syrdito rymzhene, za da osymne pak na drugija den pod Anikinite prozorci s oshte poveche zahar. Dokato pak ne go izgoneha. Inache, po cjal den raznasjashe zaharta si iz grada kato si mrynkashe neshto. Decata se lepvaha za nego, zakachaha go i mu kradjaha zaharta ot koshnicata, kojato toj konvulsivno pritiskashe kym sebe si.

Imashe i takiva, koito ne se reshavaha da dojdut prez denja, a chakaha da se spusne mrak: i idvaha togava redovno, makar che njamaha dori nadezhda da vljazat v Anikinata kyshta. Taka njakoj samo si sedi po cjala nosht i pushi na kamyka kraj cheshmata. V tymnoto ne sa go videli koga e doshyl, nito znajat koga si e otishyl. Samo na sutrinta osymva cjala kupchina treski ot djalkane i ugarki na mjastoto, kydeto e sedjal. Tova e njakoj neshtasten mladezh, koj znae koj; i Anika ne go znae, i toj ja poznavava samo ot vizhdane. Tyj kato ne vinagi vsichki idvaha samo zaradi nejha. Njakoi idvaha, zashtoto izobshto bjaha gotovi na vsjakakvi zlini, njakoi, zashtoto se bjaha rodili izgubeni i otchajani. Edva sega, okolo тази kyshta i na tozi krystopyt se sybirashe vsichko, koeto e otritnato i koeto ne e kakto bog zapovjadva. Tozi kryg ot myzhe okolo Anikinata kyshta stremitelno se razshirjivashe i zapochna da-vkljuchva, ne samo slabi i porochni, a i zdravi i umni hora.

Naj-posle, malko bjaha mladezhite v gradcheto, koito da ne sa bili pri Anika ili pone da ne sa opitali da proniknat v doma ì.

Otnachalo se promykvaha kradeshkom, prez noshtta, po zaobikolni pytishta, edin po edin. Govoreshe se za neja kato za neshto sramno i strashno, no dalechno i pochti neverojatno. No kolkoto poveche se govoreshe za nego, odumvashe i prepredavashe, estestveno, tova zlo stavashe po-priemlivo i po-obichajno. Pyrvo socheha s pryst i izprashtaha s shushukane onezi, koito hodeha pri neja, a nakraja horata zapochnaha da se prismivat na onezi, koito ne otivaha. Tyj kato po-rjadko bjaha tezi, koito vednaga se vrezhdaha pri Anika, a mnozinstvoto trjabvashe da se zadovoljava s Jlenka i Saveta, zavistta, myzhkata naperenost i suetnost zapochnaha da vyrshat svoeto. Onezi, na koito im beshe otkazano, idvaha pak s nadezhda da izmijat dvojnija si sram: che otivat pri neja i che tja ne iska da gi prieme; a onezi, koito vednyzh bjaha prieti, poveche ne mozheha da se sprat, a kato omagjosani, vse se vryshtaha otново.

Samo zhenite, edinodushni i ogorcheni, bjaha protiv napastta ot Mejdan i se boreha uporito, bezceremonno, po zhenski, bez mnogo da mu misljat. No i tova ne vinagi stavashe lesno i bezopasno. Taka postrada Ristichevijat dom.

Starata Ristichevica, vdovica, bogata, opravna i reshitelna kato myzh, zadomi vsichkite sa dyshteri i ozheni edinstvenija si sin. Sinyt ì beshe dreben, s rumeno lice, spokoen i hityr tyrgovec, kojto družeshe samo s po-vyzzrastni ot sebe si, pecheleshe pari i se grizheshe za doma si. Majka mu go ozheni rano za hubava, tiha i bogata devojka ot Focha. Segaveche imashe vtoro dete.

Tazi zima, na edin pomen, kogato zhenite edna prez druga se oplakvaha ot Anika i ot svoite myzhe i sinove, starata Ristichevica, kato izpi chasha za dushata na pokojnija, izreche visoko i predizvikatelno:

-Za boga, ne pozvoljavajte! Eto, i az imam sin, no dokato sym zhiva, toj njama da prekrachi praga na onaja urospija.

Kato vsichko kazano za neja, Anika nauchi oshte na sledvashtata sutrin za dumite na Ristichevica, a na drugija den zarycha da ì predadat:

- Ot dnes do edin mesec, hairlija da e, shte mi dojde sinyt ti s pechalbata si ot cjala sedmica; shte vidish koja e Anika.

V doma vleze malko bezpokoystvo i zagrizhenost, no Ristichevica prodylzhashe da rugae sladostrastnicata na vsichki strani. Tova beshe po vreme na naj-silnija razmah na Anika, kogato vsichki, koito se narichaha myzhe snovjaha iz Mejdan ili pone poglezhdaha natatyk. A na vtorata sybota sled onzi zloshtasten pomen, mladijat Ristich, pijan i pochti nosen ot kompanijata si, otide pri Anika s prihoda ot cjalata sedmica v dylbokija dzhob na poturite. Lezheshhe pred vratata na Anika, ritashe s kraka, pryskashe pari i obezumjal vikashe ednovremenno i Anika, i majka si. Nad nego stojaha Jelenka i Saveta i kojto iskashe, mozheshhe da vleze i da go vidi. Na razsymvane Anika naredi po Saveta na dvama turci, mladezhi, da go zavedat u doma mu.

Kogato starata Ristichevica sys snaha si vidja, che sinyt ì ne idva za vecherja, byrzo obikoli celija grad. Kato vidja, che naistina e otishyl pri Anika, starata se vyrna v kyshti, padna nasred stajata, cjalata v pjana i izobshto ne idvashe na sebe si. A snaha ì, strojna, bleada, s cherna kosa i golemi ochi, otide v drugata staja pred kandiloto, byrzo se prekrysti njakolko pyti i zapochna da kylne Anika.

- Da dade bog, zheno, bjasna da hodish, na verigi da te vodjat, da dade bog v dyn zemja da se prodynish, sama na sebe si da omryznesh; smyrтта si da zhelaesh, a tja da ne te iska! Amin, bozhe, veliki i edinstveni. Amin. Amin.

I edva tuk sylzite ì ruknaha s takava sila, che prestana da vizhda, izgubi ravnovesie i padna s cjalata si snaga na poda. S razpereni ryce sybori i zagasi kandiloto. Po njakoe vreme prez noshtta se syvze. Stana i bavno zapochna da pribira neshtata,

koito beshe syborila pri padaneto. Pochisti poda i kilima ot razljatoto maslo, nalja i zapali pak kandiloto, prekrysti se pred nego tri pyti i se pokloni bez duma. Otide da nagleda oshte vednyzh deteto, koeto speshe v ljulkata. A sled kato privyrshi vsichko, sedna pod samoto kandilo i s ryce v skuta zachaka myzha si.

V gradcheto se nauchava za vsekigo vsichko; njama tajna nito v dushata, nito v tjaloto. I kletvata dojde do Anika oshte na sutrinta. A syshtija tozi den sled objad dojde edna Anikina sluginja, ednooka ciganka, povika snahata kato ì predade kyrpa, pylna sys srebyrni i medni moneti. Sled tova se otdrypna v dynoto na dvora i kaza zarykata. Vizhdashe se, che ja naranjava, izrechena dori i ot ciganka.

- Tova ti go izprashta Anika. Neka prebroi, kazva, Ristichevica sys sina sa i snahata; cjalata pechalba e tuka, nito para ne lipsva. Vyrna ti myzha, ta sega ti vryshta i parite. Kolkoto mu e dala, tolkova mu e vzela. Ej tolkova ne se plashi, kazva, ot tvoite kletvi. Nishto ne mozhe da ì napravi njakakva si kletva.

I cigankata pobegna.

Osven zhenite, koito ednakvo mrazeha Anika, naj-golemijat ì protivnik beshe chorbadzhi Petar Filipovac. Sinyt mu Andrija beshe edin ot onezi, koito naj-mnogo navestjavaha Anikinata kyshta. Beshe mu pyrvorodno dete, nepohvaten i bled mladezh, vinagi sys synen vid i kato che li ne ot toja svjat; no nepopravim i uporit v strastta si kym Anika. Naposledyk ne se zavryshtashe, v kyshti, zashtoto edna nosht bashta mu poiska da go ubie i sigurno shteshe da go napravi, ako majka mu ne go skri i spasi. Sega mladezhyt speshe v obora, a majka mu skrishom mu prashtashe hrana. Moleshe se po cjal den na boga i placheshe, i to vse tajno, zashtoto chorbadzhi Petar beshe zaplashil, che sled trijset godini syvmesten zhivot shte ja izgoni i neja, ako samo vednyzh ja chue da vyzdyhne ili ja vidi da iztyrve edna sylza za otstypnika.

Na djukjana na chorbadzhi Petar Filipovac se sybiraha vsichki, koito istinski mrazeha i osyzhdaha Anika. Tuk sled vseki razgovor i vsjaka cigara, dumata se vryshtashe na devojkata ot Mejdan. Vyv vryzka s Anika se prerazkazvaha mnogo pyti “Tijaninite smutove”, za zhenata, kojato nikoj ne pomneshe, no ja znaeha ot prikazkite na po-starite.

Predi poveche ot sedemdeset godini se bila prochula s krasotata si njakoja si Tijana, chobanska shterka. Stypkala chestta si i zapalila gradcheto. Govori se, che po vremeto na golemija panair tja kato chuma ili kato njakakvo navodnenie, zatvorila charshijata; takova nadprevarvane i blyskanica bila okolo neja. Idvali saraevski kujumdzhii (zlatari, b. pr.) i skopski tyrgovci na medni sydove, che ostavjali pri neja i stoka, i pechalba i si otivali goli kato shishaneta (vid pushki, b. pr.). Nishto ne mozhelo da ì se napravi. Dokato edin den ne izcheznala izvednyzh, kakto se i bila pojavila.

Mezhdu pyrvite, koito se pomyknali po Tijana, bil i njakoj si Kosta, narichan Gyrka, bogat mladezh bez bashta i majka. Kazvat, che iskal da ja vzeme za zhena, no Tijana ne shtjala i da chue, a vse poveche sybiralala okolo sebe si nehranimajkovci, turci i vsjakakvi veri. Mladezhyt se otteglil i izcheznal ot gradcheto. Uznalo se, che bil otishyl v manastira Banja, che se pokalugeril i che tam se poboljal. I vsichki go zabravili. No tochno sled edna godina, kogato Tijana se bila razvihrila do kraj i veche bila omryznala i na boga, i na horata, se pojavil nenadejno onja Kosta. Bil obrasyl s brada i kosa, izmyrshavjal i podivjal, s polukalugersko, poluseljashko obleklo. Njamal nito torba, nito tojzhka v ryka, nishto, osven dva pishtova v pojasa. Vturnal, se pravo kym Tijaninata kyshta. Razbil vratata na stajata, streljal po Tijana, no samo leko ja ranil i tja mu se izmyknala i pobegnala iz mahalata.

Kato tichala nagore po Mejdan, si izgubila chehlite i dukatite ot gerdana i kosata. Bjagala kym edna gorichka pod Stari

grad. Kogato veche bila pod samata diga, padnala iznemoshtjala. Tuk ja zastignal kalugeryt i ja ubil na mjasto.

Lezhala cjal den taka, previta na dve, s razpileni kosi, s goljama cherna rana na eleka ot nebesnosinja svila. Zinali, s kamshici v ryce, ja gledali chobanchetata ot visokata diga. Edva na smrachavane izpratili ot grada dvama cigani, koito ja zarovili na syshtoto mjasto. Ubiecyt izchezal v gorata. Nikoj ne go i tyrsel. No go namerili na tretija den, samoubil se na Tijaninija grob. Tuk go pogrebali i nego. I tova mjasto i do den dneshen se naricha Tijanin grob.

Dokato takiva i podobni neshta stavaha po kyshtite i se razpravjaha po djukjanite (predi vsichko tova sa naj-veche djukjanski razgovori, kakti i semejni neshtastija, koito sa prilichat), na Mejdan prodylzhavashe igrata na zlodejanija i zhenski prishtevki. Njakyde po tova vreme zapochna dvubojat na Anika s dobrunskija pop zaradi sina mu Jaksha, narichan Djakona.